

KNIHOVNA MASARYKOVA ÚSTAVU A ARCHIVU AV ČR

Knihovna Masarykova ústavu a Archivu AV ČR vlastní či spravuje **4 dílčí knihovny**. Celkem máme v depozitářích uloženo **přes 250 000 svazků** a jsme jednou z největších knihoven AV ČR pro oblast humanitních věd.

1. **Knihovnu Masarykova ústavu AV ČR** náš ústav vlastní, je budovaná od jeho založení v roce 1995. Na konci roku 2019 měla téměř 15000 svazků monografií a periodik, bibliografie, encyklopedické slovníky, současná periodika aj.
2. **Knihovnu Archivu AV ČR** náš ústav vlastní, je budována jako podniková knihovna od roku 1953 s ohledem na archivní činnost, vědecké společnosti a spolky, archiválie českých vědeckých osobností a obecně dějiny české vědy. Je zkatologizováno cca 36 000 svazků.
3. Nejobsáhlejší je třetí **Knihovna T. G. Masaryka**, kterou má náš ústav ve správě. Vlastníkovi (Ústavu T. G. Masaryka, dříve nadace, nyní o. p. s.) se v restitucích vrátila část knihovního fondu, zatím odhadujeme 160 000 svazků (pro názornost se jedná o 4 000 m knih) z více než původních 204 000 svazků. V této části probíhá rozsáhlý čtyřletý katalogizační projekt (viz níže).
4. V roce 2019 jsme přestěhovali čtvrtou část knihovny: **profesorskou (osobní) knihovnu T. G. Masaryka**. Knihovnu, která je nyní složena z téměř 30 000 svazků, opět pouze spravujeme, chybou při restitucích ji získala Univerzita Karlova.

HISTORIE KNIHOVNY T. G. MASARYKA

Základem Masarykovy knihovny byla tzv. **knihovna profesorská**, kterou její zakladatel budoval za svého pedagogického působení ve Vídni a v Praze a kterou dále rozšiřoval během zahraničních pobytů za první světové války, zejména v Ženevě v letech 1914–15 a v Londýně v letech 1915–16, zčásti též v Americe. Roku 1919 byla knihovna instalována v sídle prezidenta republiky na Pražském hradě (v prvním poschodí jižního tereziánského traktu) a od roku 1922 měla své stálé zaměstnance (jako hlavní knihovník zde dlouhá léta působil dr. Oskar Odstrčil). Z původní „**profesorské sbírky**“, která v roce 1915 čítala přibližně **3500** svazků, se pečlivou akvizicí postupně budovala **knihovna prezidentská**, oficiálně zvaná **Soukromá knihovna prezidenta republiky**. Na počátku roku 1924 byly pro ni dle návrhu architekta Josipa Plečnika upraveny místnosti ve druhém poschodí jižního traktu Hradu, a to spolu s prezidentskou studovnou.

Dne 23. 7. 1932 založil T. G. Masaryk nadaci **Ústav T. G. Masaryka** (ÚTGM), které daroval svoji soukromou knihovnu, jejíž fond čítal tehdy 70 000 svazků, archiv a muzeum darů. Tato instituce sídlila v prvních letech své existence na Pražském hradě. Přes veškeré snahy se nepodařilo realizovat výstavbu vlastních prostor, které by skýtaly lepší podmínky pro vědeckou práci a umístění tehdy již obrovského knižního celku i rozsáhlého archivu a zároveň pro jejich zpřístupnění veřejnosti. Stavbu nové moderní a funkční budovy na Letné, projektované vítězi architektonické soutěže Josefem Gočárem a Bohumírem Kozákem, znemožnila vleklá jednání o jejím vhodném umístění. V posledních letech Masarykova prezidentského působení byla určitá část knihovny postupně na jeho přání a též z provozních důvodů převážena na lánský zámek. V den úmrtí T. G. Masaryka, 14. 9. 1937, dosáhla celá sbírka počtu 107 239 svazků.

Na sklonku roku 1938 byl fond knihovny v důsledku změněných politických poměrů přestěhován z Hradu do činžovního domu ve Verdunské ulici v Praze-Bubenci, který zakoupilo kuratorium ÚTGM. Sem byla brzy přesunuta i zbylá část knihovny z lánského zámku a spolu s tím krátce předtím zakoupená rozsáhlá knihovna bibliofila a filosofa Rudolfa Hirsche z Plzně. Počet stěhovaných svazků se odhadoval na 160 000. Po zrušení instituce z příkazu gestapa na jaře 1941 byly knihovní sbírky zabaveny a odvezeny do depozitářů v pražském Klementinu. Mnohé tituly zmizely v knihovně říšského protektora či v semináři východoevropských dějin Německé univerzity v Praze nebo byly zaslány do Pruské státní knihovny. Další, vesměs unikátní příručková díla, byly prostřednictvím německých knihovníků včleněny také do fondů Univerzitní knihovny v Praze. Celkové ztráty Masarykovy knihovny se v roce 1945 odhadovaly asi na deset procent.

Obnova činnosti ÚTGM i veškeré práce vědecké či akviziční probíhaly po skončení války v atmosféře nejistoty. V průběhu června a července 1949 se knihovna spolu s celým ústavem znovu nuceně stěhovala, tentokrát z domu ve Verdunské ulici do Kramářovy vily na Hradčanech. V prvních měsících roku 1951 přesídlily nakonec veškeré její knihovní fondy do přízemních prostor bývalé České spořitelny na Národní třídě, sídla nově vznikající Československé akademie věd.

V lednu roku 1954 rozhodl politický sekretariát ústředního výboru KSČ o likvidaci ústavu a léta shromažďované sbírky se poté velmi nešetrně rozdělily. Zvláště cenná část původní profesorské knihovny připadla Ústavu dějin KSČ, sídlícímu v Rytířské ulici v Praze (zde byl uložen i archiv), další fondy se dělily mezi tehdejší Základní knihovnu ČSAV a Národní a Univerzitní knihovnu. Rozdělení postihlo zhruba dvě stě tisíc zapsaných knihovních jednotek. Během let došlo také k dalším přesunům – kolem roku 1968 se v Ústavu dějin KSČ vytřídilo jen skutečné jádro profesorské knihovny a několik desítek tisíc svazků se později, v roce 1971, přestěhovalo do Státní knihovny ČSSR, kde zůstávala Masarykova knihovna skryta v depozitáři v Nučicích, později v Postoloprtech.

V roce 1990 restituoval Masarykovu knihovnu obnovený ÚTGM; roku 1995 převzal její správu nově konstituovaný Masarykův ústav Akademie věd České republiky (dále jen MSÚ), roku 2006 pak na něj navazující Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky (dále MÚA), přičemž jejím majitelem zůstal ÚTGM jako nadace, od roku 1998 obecně prospěšná společnost. ÚTGM i MSÚ nemohly dlouho pro Masarykovu knihovnu nalézt odpovídající depozitáře a její části byly na různých místech. Až roku 2016 začaly být jednotlivé knižní fondy přemísťována do rekonstruované budovy v areálu nového pracoviště MÚA v Gabčíkově ulici v Praze-Libni, a tak konečně soustředěny na jednom místě. V listopadu 2017 byla mezi rektorátem Univerzity Karlovy a MÚA uzavřena smlouva o předání zbývajících „profesorské“ části Masarykovy knihovny (cca 24 tisíc svazků) z Ústřední knihovny Univerzity Karlovy do správy MÚA; tato část je dnes rovněž

uložena v dalším nově rekonstruovaném depotním sále v Gabčíkově ulici, čímž bylo završeno scelení Masarykovy knihovny.

T. G. Masaryk, již jako hlava státu, využíval kromě pravidelného rozpočtu na rozšiřování úřední prezidentské knihovny také svůj osobní prezidentský plat. Knihy sám vybíral a objednával prostřednictvím knihkupeckých seznamů a zaměřoval je na témata, kterými se právě zabýval. Druhým důležitým, i když méně početným zdrojem akvizice, byly knižní dary ze zahraničí. Ve druhé polovině 30. let 20. století přispěly k obohacení fondu také soukromé knižní celky významných osobností první republiky – některé darované majitelem či jeho potomky (knižní pozůstalost Jana Herbena, V. K Škracha, Emanuela Rádl a dalších), jiné koupené se souhlasem prezidenta z aukcí, či jiným způsobem. Početně i kvalitou nad tyto celky vyniká sbírka soukromého sběratele, filosofa Rudolfa Hirsche, zakoupená od jeho dědiců v roce 1938.

Oborová skladba knihovny se zaměřovala zejména v počátcích na studijní potřeby prezidenta-filozofa, resp. vědce se širokými zájmy, který si sám dovede vybrat a kriticky posoudit zásadní díla odvětví ducha. Velmi ceněnými a pečlivou akvizicí neustále aktualizovanými obory byla proto sociologie a filozofie dějin, k nim pak se pro potřeby T. G. Masaryka doplňovaly i světové dějiny, kulturní dějiny a dějiny literatury. K těmto nejpočetnějším oddílům se dále řadily i filosofie, etika, psychologie, pedagogika, náboženství a církevní dějiny, národohospodářství, státopěda. V Masarykově knihovně byly ovšem zastoupeny i další obory: logika, jazykověda, estetika, dějiny států a národů, dějiny umění, v menší míře též matematika, fyzika, chemie, biologie. Rozsáhlý oddíl tvořila také beletrie ve všech světových jazycích.

Knihovna obsahuje tisky věnované Masarykovi mnohými soudobými autory (bratři Karel a Josef Čapkové, Jakub Deml, Jaroslav Durych, Roman Jakobson aj.) a tituly s poznámkami T. G. Masaryka, popř. s jeho podpisem. Přečtené knihy označoval Masaryk zprvu značkou řeckého písmene Ψ [psi].

Katalogizační projekt v číslech

V září 2017 byl zahájen rozsáhlý projekt katalogizace Knihovny TGM, který má za cíl celou knihovnu postupně zpřístupnit

- Odhadujeme, že bylo celkově vráceno **160 000 svazků Ústavu TGM + 30 000 svazků Univerzity Karlově**
- Máme **původní přírůstkové knihy** (seznam knihovního fondu Ústavu TGM) a část původního lístkového katalogu (tištěné kartičky)
- Z katalogizačního systému generujeme nové **přírůstkové seznamy** (tím vytváříme také tištěný **katalog** reálně vrácených svazků)
- Personální obsazení: **13 katalogizátorů**, **1 manipulant** (logistika a adjustace=vepsání přírůstkového č. a signatury pro vyhledávání), **1 koordinátor** (řídí tým, kvalitu a kvantitu práce atd.)
- **Výsledky týmu:** celkem zpracovaných svazků ke 31. 12. 2017: **9 427 sv.** (první 3 měs.)
ke 31. 12. 2018: **51 491 sv.**,
ke 31. 12. 2019: **86 779 sv.**

Aktuální dění a fotogalerie: sledujte na webových stránkách MÚA

<https://www.mua.cas.cz/cs/vznik-vlastnictvi-a-soucasnost-knihovny-t-g-masaryka-1509>

Připravila Jana Dvořáková

T. G. Masaryk v nové knihovně na Hradě, 1925 (MÚA AV ČR, fond Ústav T. G. Masaryka I (47/2), sign. 4054)

OTÁZKY:

1. Kdy a kde vznikala tzv. profesorská knihovna? Jaké knihy obsahovala?
2. Komu Masaryk daroval svou soukromou knihovnu?
 - A. Československému státu.
 - B. Nadaci Ústav T. G. Masaryka, který byl založen 27. 3. 1932 (a je jejím vlastníkem dodnes).
 - C. Svě rodině.
3. Co se dělo s knihovnou během 2. světové války a během komunistického režimu?
4. Kolik svazků je dnes v depozitářích Masarykovy knihovny?
 - A. Přibližně 160.000 svazků (4.000 m)
 - B. 50.000 svazků (1.000 m)
 - C. 150.000 svazků (2500 m)
5. Je možné si knihy z Masarykovy knihovny vypůjčit?
 - A. Ne
 - B. Ano, ale jen ty, které jsou již zadány v katalogu.